

PALKÓ ISTVÁN

HOL VOLT SAVARIA?

(Reflexió Tóth Endre *Szent Márton bannonhalmi születéshely-legendájának kialakulása* című tanulmányához)

Tóth Endre a *Vigilia* 1974. évi (39. évf.) 5. számában tanulmányt tett közzé, amelyben egy régóta folyó vitára kíván pontot tenni. Ebben arról igyekszik meggyőzni a *Vigilia* olvasóit, hogy Szent Márton valódi születéshelye az ókortól ismert Sabaria-Szombathely volt, a pannonhalmi születéshely-felfogás pedig a középkori legendák világába tartozik. Munkáját inkább meggyőzésnek, semmint bizonyításnak szánja, mert — mint mondja —: „az ókorral foglalkozó számára ez a kérdés problémát nem jelenthet: nem kétséges, hogy Martinus Sabaria-Szombathelyen született...” Ez a meggyőzésnek szánt kategorikus kijelentés azonban sokkal bonyolultabb problémát takar, mint aminőt Tóth Endre exponál.

Engem megjegyzéseim elmondására nem is annyira Szent Márton születéshely-problémája késztet, hanem az ezzel összefüggésben levő Sabaria elnevezés kronológiai, azonosítási és lokalizációs problémái. A kérdéssel foglalkozó szakemberek előtt közismert az, hogy Martinus Sabariában született. Sőt még az is közismert, hogy ez a Sabaria Sulpicius Severus adata alapján Pannónia lakójának a városa = *oppidum Pannoniarum* (azaz *incolarum*) volt, s hogy ezt az adatot a későbbi szerzők is átvették, illetve megőrizték. Az is ismeretes, hogy a Sabaria névnek Savaria változata is használatos volt az ókortól kezdve.

A problémát azonban nem a születési hely megnevezése, hanem a megnevezett helynév, a Sabaria azonosítása okozta és okozza. Ez az identifikációs probléma egyben kronológiai és lokalizációs problémákat is jelent. Tóth Endre abból indult ki, hogy „az életrajz készítésének idején, de az egész római korban is csak egyetlenegy Savaria nevű helyet ismerünk Pannóniában, a mai Szombathelyt”. Hogy a jelzett időkből csak egy Sabaria-Savaria név maradt ránk, ez egyáltalában nem jelenti egyben azt is, hogy azokban az időkben valóban csak ez az egy ilyen földrajzi név létezett. Képtelenség még a feltételezése is annak, hogy a római korban, vagy ez előtt vagy ez után csak annyi földrajzi név lett volna, mint amennyiről tudomásunk van, amennyiről emlékek tanúskodnak. Noricumban és Pannóniában már a rómaiak előtt is léteztek vagy létezhettek Sabaria elnevezésű földrajzi nevek, mint ahogy a római kor után is léteztek. (Itt nem az antikizáló divatból átvett Sabaria elnevezésekre gondolunk, hanem az eredetibb elnevezésekre!) A római birodalom bukása utáni évszázadok forrásai, kútfői, emlékei hézagosak ahhoz, hogy kategorikus kijelentéseket és megállapításokat tehesünk ebben a kérdésben. A Sabaria elnevezések élő voltát bizonyítja Karoling-kori előfordulásaik. Az említések közül kiemelném a 805-ből való Fuldai évkönyvek (*Annales Fuldenses*, ad annum 805) idevágó szövegét: „*Capcanus princeps Hunorum Aquis ad imperatorem venit, et ut postulavit, inter Sabariam et Carnontum habitandi locum accepit...*”

Ez a Sabaria alig vonatkozhat a Sabaria=Szombathelyre, ahogy erre már Melich János utalt (A honfoglalás kori Magyarország, Bp. 1929. 414. l.), de őt követően mások is, legutoljára Anton Točík kutatásaira hivatkozva László Gyula (A honfoglalásról, Bp. 1970. 57. old.); hanem Sabaria=Pannonhalmára vonatkozik. A *Fuldai évkönyvek Sabariáját kétségtelenül nem a bencés történések találták ki, még csak a pannonhalmi bencés apátságot alapítók sem, mert előttük ez a földrajzi név: forrás-, víz- és településnévként — okmányszerűen rögzítetten is — már 200 éve létezett. Ugyanígy léteztek még vagy már a Karoling-korban a Sabaria=Szombathely elnevezés mellett a sicca Sabaria és a vadum Sabariae elnevezések* (Urkundenbuch des Burgenlandes, I. 5, 10, 17, 9).

A születéshely Sabaria=Szombathelyről való áttétele Sabaria=Pannonhalmára — ha erről egyáltalán beszélhetünk — később éppen azért történhetett meg, mert a létező névben, illetve névazonosságban ennek nemcsak kegyeleti, érzelmi, hanem ésszerű, logikus tárgyi alapja is megvolt. Objektív tárgyi alap nélkül a csupán kegyeleti, érzelmi indítású születéshely-transzponálás — éppen a kortársak előtt — aligha kaphatott volna hitelt. Ha Szent Márton pannonthalmi születéshely-felfogása legenda, ahogy Tóth Endre nevezi, úgy éppen ez a legenda bizonyítja magának a Sabaria településnek, illetve településnévnek a tárgyi létét már korábban is. Ezt a tranzakciót nem lehet egy kalap alá vonni — ahogy Tóth Endrénél olvassuk — sem a burgenlandi Loretto helynévvel, sem Pontius Pilatus forchheimi származtatásával, sem más effajta analógiákkal. Magam is jócskán sorolhatnék föl névátvitelre példákat az ókortól kezdve a legújabb korig, de ezek itt sem pro, sem kontra nem bizonyítanak semmit.

A Sabaria=Szombathely és Sabaria=Pannonhalmában esetében azonban aligha ilyen jellegű névátvitelről van szó, hanem sokkal inkább funkciójelölésen alapuló névazonosságról. Erről a funkciójelölésen alapuló névazonosságról — éppen Sabaria-Savaria etimológiai problémáival kapcsolatban — már másutt (Vasi Szemle, 1975. 29. évf. 1. szám, 121—139. o.) részletesebben szóltam.

Nem nagyon érthető Tóth Endrének ez a megállapítása sem: „...a pannonthalmi főapátság mellett fekvő település Sabaria neve mesterséges névadás eredménye”. Hiszen lényegében minden névadás „mesterséges”, hiszen egyetlen hegység, folyó vagy település sem nevezi el önmagát, hanem a környezetében élő népek valamelyike nevezi el őket a saját nyelvén valamilyen jellemzők vagy névadási gyakorlat alapján. A Sabaria-Pannónia kettős elnevezés sem szolgáltat alapot ahhoz, amire Tóth Endre utal, hiszen kettős elnevezésre számtalan példát említhetnénk szűkebb területünkön is.

Túl merész feltételezés, hogy a bencések először kitaláltak volna egy nem létező települést, illetve pontosabban szólva: egy létező településnek egy ott nem használt, nem létező nevét... s azután ehhez a kitalált névhez költöztek egy nem létező születéshely-legendát. Mert hiszen Tóth Endre tagadja a Pannonhalmában térségében levő Sabaria nevű település létét is, tényét is, meg azt is, hogy ez a település lett volna Martinus születési helye.

A születési helyek névazonossága miatt azon még lehet vitatkozni, hogy Martinus éppen melyikén született, de magukon a Sabaria néven elnevezett települések létén nem. A Sabaria nevek kronológiai, azonosítási és lokalizálási problémát egyaránt jelentenek. A Sabaria=Szombathely név az ókortól fogva — kisebb-nagyobb hézagokkal — ismeretes mind a mai napig. A Sabaria sicca név Sabaria előtagja, kétségtelenül azonos a Sabaria pataknevvel és a melléje települt Sabaria=Szombathely településnévvel, de említése — okmányyszerű adatolása — csak a Karolingok idejétől van. Ez a Sabaria sicca pontos lokalizációja miatt nem azonos a Pannonhalmában térségében volt Sabaria forrás- patak- és településnévvel. A Sabaria sicca név Zöbernbach formában ma is él Burgenlandban. Ma a Gyöngyössel egyesült patakot jelenti, az ókorban és középkorban pedig a Sabaria=Gyöngyös-Perint felső szakaszát jelentette. Tehát ennek a Sabarianak — azonos névalakján kívül — semmi köze sem volt a vele azonos névalakú, Pannonhalmában térségében létezett Sabariához.

A Sabaria=Gyöngyös-Perint, a Sabaria sicca=Zöbernbach és a vadum Sabarie=Dürnbach lokalizációs problémái azonban már külön tanulmányt igényelnek, mint ahogy Tóth Endre is külön tanulmányban (Adatok Savaria-Szombathely és környéke történeti földrajzához. Vasi Szemle, 1972. 26. évf. 2. sz. 239—262. l.) foglalkozott velük igen nagy filológiai apparátussal.

SZÁMUNK ÍRÓI — Tomka Ferenc dr. teológiai tanár Egerben.

Makay Gusztáv ny. gyakorlóiskolai vezetőtanár, c. egyetemi docens.

Palkó István a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tanára.